

Fiskevård del 2/3

– vattendrag, sjöar och träsk som
förökningsområden för fisk

Flera av våra vanliga fiskarter, som lever i havet, förökar sig både i havet och i sötvatten. För de som förökar sig i sötvatten pågår under tidig vår en intensiv kamp för att vandra till det förökningsområde där varje individ själv är kläckt. Bakgrundsbilden visar en stor gädda som kämpar sig fram i en bäck där vattendjupet är 1 dm.

Förökning i sötvatten sker i vattendrag och i våtmarker, träsk och sjöar. För att fisken ska lyckas med att nå förökningsområdena krävs vandringsleder som är utan vandringshinder. Vandringshinder kan vara naturliga som berg och fall. Men ofta utgörs vandringshindren av konstruktioner skapade av människan som vägtrummor, rörläggningar och fördämningar. Många förökningsområden har på detta sätt blivit otillgängliga för fisk.

Sötvattens betydelse

Förökning i sötvatten kan ha stor betydelse för att upprätthålla livskraftiga bestånd av flera sötvattensarter som förekommer i havet. Längs svenska ostkusten kunde man konstatera att ca 45 % av gäddorna som levde på kusten var födda i sötvatten. Med hjälp av isotopanalyser av benvävnad kan man avgöra om fisken är född i havsvatten eller i sötvatten.

Betydelsen blir än mer utmärkande genom att förutsättningarna är olika mellan de olika miljöerna. Vissa år gynnas de havslekande individerna och vissa år de sötvattenslekande individerna. Därmed kompletterar de olika förökningsätten varandra.

Skillnaden mellan förökning i havet och i sjöar och våtmarker ligger i att vattnet värms upp snabbare i sötvatten, speciellt om våtmarken eller sjön är grund. Den högre temperaturen gör att både yngel och plankton, som ynglen äter, utvecklas tidigt och därmed får ynglen en tidig start i livet och en längre tillväxtsång jämfört med yngel kläckta i havet. Det innebär att ynglen blir större inför vintern. Ju större ynglen är desto bättre är de rustade för att överleva sin första vinter. Det är orsaken till att förökning i sötvatten är mycket framgångsrik.

Havsöring och nejonöga förökar sig enbart i rinnande sötvatten. På Åland finns några bäckar med naturlig förökning av dessa två arter.

Fiskarter som vandrar mellan söt- och saltvatten

Gädda

Abborre

Lake

Gers

Mört

Braxen

Id

Björkna

Öring

Nejonöga

Det här krävs för en fungerande fiskvandningsled

- Vandringsleden måste vara vattenförande under lektid och några veckor efter lektid. Den viktiga perioden är april till juni. För alla fiskarter är det inte helt nödvändigt att leden är vattenförande året runt
- Vandringshinder får inte förekomma. Havsöring kan forcera höga hinder så länge det finns tillräckligt med vatten. Gädda kan också forcera vandringshinder som är några dm höga, förutsatt att det finns vatten på båda sidor och att hindren inte är lodräta fördämningar
- Fisken gynnas av att vandringsleden är krokig och varierad, att den innehåller sten och gropar som skapar höljor och bakvatten. Rensning av diken och att göra diken raka gynnar inte bäcken som fiskvandningsled
- Fisken gynnas också av att leden kantas av träd och sly, som skuggar och skyddar mot fiskätande fåglar
- Miljöstödet i jordbruket hade tidigare ett krav på att rensa slyet vid åkerdiken, men det kravet gäller inte längre
- Havsöring leker i rinnande vatten och behöver bäddar med grovt grus, där rommen läggs

Simförmågan hos fiskarter

Många fiskar klarar att hoppa två-tre gånger sin längd (t.ex. öring, lax, mört). För havsöring och lax finns hopp på 1–2 m belagda. Vid konstruktion av fiskvägar bör man dock räkna med max 15 cm som högsta tillåtna höjdskillnad.

Men många arter undviker eller kan helt enkelt inte hoppa. Lake är ett typiskt sådant exempel.

Olika fiskarter har olika simförmåga. För de sämsta simmarna är den kritiska vattenhastigheten 0,3–0,4 m/s. Detta gäller t.ex. typiskt bottenlevande arter som sutare, gers och lake. Något bättre simmare, som abborre och mört, kan klara 0,5 m/s. Bra simmare som lax och öring klarar högre vattenhastighet.

Fiskeförbud

Det är en god fiskevårdsåtgärd att förbjuda fiske på kända, goda föröknings- och mynningsområden. Man kan förbjuda fiske under hela året eller under lektid. Lektid för vårlekande arter är mars, april och maj. Fastighetsägaren kan besluta om olika former av fiskeförbud på den egna fastigheten.

Lekområden i sötvatten

Våtmarker

Våtmarker kan ha stor betydelse, speciellt för gäddans förökning. De leker gärna på mycket grunda stränder som strandängar eller i våtmarker. Bilden nedan visar Båthusfjärden i Lemland, som kanske är södra Ålands bästa förökningsområde för gädda. I förgrunden på bilden nedan syns ett stort antal grästorvor och vattnet mellan dessa kan vara några decimeter djupt. Det här skapar en perfekt lekmiljö för gädda och uppväxtmiljö för de små gäddynglen. Den öppna ytan i bildens mitt lämpar sig bättre för abborrens förökning. Den lägger rommen på växlighet och strukturer på något djupare bottenar.

Ynglen finns i våtmarken några veckor, sedan måste de via vandringsleden ta sig ut till havet och fortsätta växa till sig där.

Sjöar

I vårt kustekosystem är abborren en av de vanligaste arterna. Den är en viktig fisk för såväl yrkesfisket som för fritidsfisket. Abborren leker i kustvatten, främst i skyddade och avsnörda vikar/fjärdar. Abborren kan även i stor utsträckning nyttja sötvatten som lek- och uppväxtområden. Resultat från en svensk studie om sötvattenslekande abborre visar att ytan på sjön påverkade mängden utvandrande yngel, ju större sjöyta som var tillgängligt desto fler yngel vandrade ut mot kusten.

Abborren har liknande habitatkrav som gäddan under olika livsstadier men det finns en avgörande skillnad. Under larvstadiet har abborren en fas då den lever i den öppna vattenmassan. När de vuxit till sig några centimeter som frisimmande söker de sig tillbaka till grunda områden där de börjar jaga större byten. Gäddynglen uppehåller sig enbart på grunt vatten och i närheten av växlighet.

Trots att det finns skillnader mellan abborrens och gäddans lek- och uppväxtområden är dock likheterna stora. För lek i sötvatten är fria vandringsvägar, tidig uppvärmning, god födotillgång och möjlighet till tidig utvandring till utanförliggande uppväxtområden av avgörande betydelse och gynnar bestånden av såväl abborre som gädda.

Fördämningar som vandringshinder

Fördämningar som anläggs i vattendrag är ofta absoluta vandringshinder för fisk. Fördämningar får byggas endast med tillstånd.

- Landskapslag (1956:39) om fiske i landskapet Åland 35§. Uppföres fördämning eller annat byggnadsverk i vattendrag, får ej vattenståndet utan synnerligt behov så ändras eller i övrigt så begås, att fiskbeståndet i vattendraget ödeläggs eller åsamkas bestående skada
- Vattenlag (1996:61) för landskapet Åland. 18§ (2008/125) Krav på miljögranskning för vattenföretag: b) sådant förändringar i naturförhållanden eller av existensbetingelserna för de i naturen levande organismerna som är betydande; e) olägenhet för fiskens vandring eller möjlighet till fortplantning som är betydande
- Beslut om miljögranskning fattas av ÅMHH
- Ny vattenlag bereds i skrivande stund

Vägtrummor som vandringshinder

Man kan säga att alla bäckar och diken har potential att fungera som vandringsled eller lek område för fisk. Så all anläggning av vägtrummor bör läggas så att de inte skapar ett vandringshinder för fisk. Det finns hundratals vägtrummor i landskapet. De kan vara landskaps-, kommunal- och privat ägda. De finns många entreprenörer och privatpersoner som bygger vägar och då också anlägger vägtrummor. Vägtrumman bör anläggas enligt nedan för att möjliggöra vandring av fisk:

- Trumman bör anläggas så att den inte skapar ett fall vid mynningen. Den bör ligga så djupt att minst halva trumman alltid är fylld med vatten
- Trumman bör ha endast svag lutning. Vid stark lutning kan vattenflödet i trumman bli för stort

Bilden visar en vägtrumma, som ligger bra och inte hindrar fisk att passera. Trumman leder till Båthusfjärden i Herrö, Lemland.

Bilden visar en felplacerad vägtrumma. Fallet nedan trumman skapar ett vandringshinder för fisk. Trumman leder till Grundfjärden i Herrö, Lemland.

Mer information:

- Ekologisk restaurering av vattendrag. Naturvårdsverket & Fiskeriverket, 2008.
- Bäcker – levande landsbygd. Guide till bäckrestaurering. Jord- och skogsbruksministeriet, 2008.
- Fiskevård för abborre – Åtgärder i sötvatten för mer abborre på kusten. Sportfiskarna, 2017.

Ålands Landskapsregering

Ålands Fiskevårdscentrum

Besöksadress: Fiskodlingsvägen 30

Postadress: AX – 22530 Sund, Åland

Tel. +358 (0) 18 45340

www.regeringen.ax

Januari 2020